

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Страхування»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою – «**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**»

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Петровська С.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, Парфентій Л.А.
2. Старший викладач кафедри економіки, підприємництва та бізнес-
адміністрування ННІ бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного
університету, кандидат економічних наук, доцент Дерев'янка Ю.М.

План лекції

1. Необхідність і способи державного регулювання страхової діяльності.
2. Система законодавства України про страхову діяльність. Загальні положення ЗУ «Про страхування».
3. Правове регулювання страхової діяльності в Україні.
4. Контроль і нагляд за страховою діяльністю.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Про страхування : Закон України від 07.03.96 р. № 86/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/>.
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
7. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96-%D0%BF>.
8. Про затвердження Порядку та правил обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, що може бути заподіяною третім особам : Постанова КМУ від 09.09.2002 р. № 944. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944-2002-%D0%BF>.
9. Про затвердження Порядку та правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяною третьої особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї : Постанова КМУ від 29.03.2002 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF#Text>.
10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 02.09.2012 р. № 4391-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>.
11. Про затвердження порядку та правил проведення обов'язкового

страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків : Постанова КМУ від 23.04.2003 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2003-%D0%BF#Text>.

12. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

13. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

Основна

1. Сосновська О.О. Страхування: навчальний посібник. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39294/1/O_Sosnovska_NP_Strahovanie_2021_FITU.pdf.

2. Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / [Є.О. Харитонов, О.І. Сафончик, О.С. Адамова та ін.]. Одеса : Фенікс, 2020. 121 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12593/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Журавка О.С., Бухтіарова А.Г., Пахненко О.М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76863/1/Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=1FBB7510CDB1A0132B055A5271B7E0A4

4. Говорушко Т.А., Стецюк В.М. Страхування: навч. посіб.: Львів: «Магнолія 2006», 2014. 328 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%A1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%93%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%D0%90..pdf>.

5. Сокиринська І.Г., Журавльова Т.О., Аберніхіна І.Г. Страховий менеджмент: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 300 с. URL: http://195.24.133.161/file/sokirinska_strahoviy_menedzhment.pdf.

6. Горбач Л.М., Кадебська Е.В. Страхування: підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2016. 544 с.

7. Пацурія Н.Б., Войцеховська І.М., Головачова А.С. Правове регулювання у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії і практики : монографія, К. : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22963/1/N_Patsuriia_I_Voitsekhovska_N_Golov

[achova_FPMV.pdf](#).

8. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посіб. / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, Т. В. Колеснік та ін. ; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. 2-ге вид., із змінами. Х. : Право, 2014. 400 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/284>.

Допоміжна

9. Аберніхіна І.Г., Сокиринська І.Г. Фінанси страхових організацій : навчальний посібник. Дніпро: Пороги, 2019. 198 с. URL: https://nmetau.edu.ua/file/finans_i_strahovih_organizatsiy_navchalniy_posibnik_dlya_sayta.pdf.

10. Білоус Н.М. Корпоративні стратегії управління стійкістю страхових компаній : монографія. К. : Видавничий дім «Кондор», 2017. 234 с.

11. Форманюк В.І. Правове регулювання страхової діяльності в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 20. С. 100-102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8670/22.pdf.pdf?sequence=1>.

12. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

13. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

14. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

15. <http://uainsur.com> – Ліга страхових організацій України: офіційний сайт.

16. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

17. <https://forinsurer.com> – Форіншурер – журнал про страхування в Україні.

18. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

19. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

20. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Необхідність і способи державного регулювання страхової діяльності

Необхідність державного регулювання страхової діяльності в Україні зумовлює формування ефективної державної політики щодо розвитку вітчизняного страхового ринку, яка є складовою економічної політики держави і набуває особливого значення в умовах розвитку ринкових відносин в Україні. Наявність ресурсної бази та економічного потенціалу є недостатнім для реалізації національних економічних інтересів. Пріоритетним для кожної країни є використання цього потенціалу із застосуванням ринкових механізмів. Крім

того, для України є важливим проведення державної політики згідно із загальноприйнятими формами й методами, виходячи з поступової її інтеграції до міжнародних світових структур.

Страхова діяльність пов'язана з формуванням і використанням страхових фондів, утворюваних за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб і призначених для їх же захисту. В статутних фондах страховиків акумулюються значні кошти, котрі належать акціонерам. Неефективне використання цих двох груп коштів або їх втрата може принести негативні наслідки як для економіки, так і для населення, бо надійність страхового захисту буде знижена. Враховуючи важливість страхової діяльності, держава здійснює її регулювання.

Державне регулювання страхової діяльності (ДРСД) – це система засобів і методів, здійснюваних на правовій основі з метою визначення рамок і правил функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній на ньому.

При цьому держава використовує *прямі й непрямі методи впливу* на формування та функціонування ринку страхових послуг.

Пряме втручання в механізм страхування держава здійснює засобом законодавчої бази та нагляду за здійсненням страхової діяльності.

До **непрямих методів** державного регулювання страхового бізнесу належать інвестиційна, грошово-кредитна, фіскальна та інша політика, яку проводить держава

При ДРСД застосовується поєднання *правових, економічних та адміністративних способів*.

До **правових** відноситься розробка і застосування законів та інших нормативних і методичних актів, котрі регламентують страхову діяльність.

До **економічних** – стимулювання розвитку страхування через податкову систему.

До **адміністративних** – видача ліцензій на право займатися страховою діяльністю, а також застосування певних стандартів та показників (нормативів), як правило, мінімальних, котрих повинні дотримуватись страхові компанії, наприклад, розмірів статутного фонду, показників платоспроможності, розмірів відповідальності на один договір страхування або перестрахування тощо.

2. Система законодавства України про страхову діяльність. Загальні положення Закону України «Про страхування»

Законодавче регулювання страхової діяльності в Україні має певну історичну специфіку. До 1993 року в Україні був відсутній базовий закон, що регулював би порядок здійснення страхової діяльності. Така діяльність здійснювалася виключно Держстрахом, який не мав повністю самостійного статусу, тому й не виникала необхідність розробляти законодавчі норми, що закріплюють права і обов'язки Держстраху. Окремі питання здійснення страхової

діяльності регулювалися Постановами ЦК КПРС і Радою Міністрів колишнього СРСР, нормативними документами Держстраху.

Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування», що мав статус закону, був прийнятий 10 травня 1993 року та став першим базовим законодавчим актом, що забезпечував системне правове регулювання страхової діяльності в Україні.

7 березня 1996 р. був прийнятий Закон України «Про страхування», який на сьогоднішній день (вже у новій редакції) є основним законодавчим актом у сфері страхових відносин. Він прийнятий з урахуванням світової практики і стандартів, традиційно застосовуваних зарубіжними страховиками. Його прийняття дозволило ввести цілий ряд підзаконних актів, зокрема, постанов і розпоряджень, що регулюють окремі питання здійснення страхової діяльності, якими регулюється порядок проведення кожного з видів страхування.

Дані документи можна групувати в наступні блоки:

- Блок законів (Закони України "Про господарські товариства", "Про страхування", "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" та ін.);

- Блок кодексів України (Цивільний, Господарський та інші);

- Блок постанов і розпоряджень КМУ;

- Блок інструкцій міністерств і відомств (Мінфіну, Мінпраці та ін.);

- Блок наказів Міністерства фінансів України;

- Блок наказів і розпоряджень Державної податкової адміністрації України.

Систему законодавства, що регулює страхову діяльність, можна розділити на 2 відокремлених блоки:

Першим виступає блок законодавства, що регулює господарську діяльність як таку. Це законодавство загальної дії, яке поширюється на всіх суб'єктів господарської діяльності, до якого відносяться:

- 1) норми Конституції України про власність, про підприємництво, про компетенцію вищих органів державної влади щодо нормативного регулювання господарської діяльності та ін.;

- 2) Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України;

- 3) відповідні закони, які можна класифікувати як загальні;

- 4) укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження КМУ, нормативні акти міністерств, відомств (тобто блок підзаконних нормативних актів)

Другий блок включає спеціальне законодавство України, яке регулює здійснення страхової діяльності:

- 1) Закон України «Про страхування», положення інших законів України, які регулюють здійснення страхової діяльності;

- 2) постанови Верховної Ради України з питань страхової діяльності;

- 3) укази Президента України та постанови КМУ з питань здійснення

страхової діяльності;

4) постанови Мініну та інших компетентних органів щодо регулювання страхової діяльності;

5) локальне нормативне регулювання (наприклад, правила страхування, на підставі яких укладаються договори в окремій страховій компанії).

Документи локального характеру, визначають індивідуально-правовий статус страховиків, правила та умови проведення добровільних видів страхування, які розробляються і приймаються страховими компаніями самостійно і не повинні суперечити вимогам чинного законодавства.

В цілому, нормативне регулювання страхової діяльності в Україні на сьогоднішній день складає практично завершену систему законодавства, яка, проте, вимагає подальшої активізації удосконалення.

Закон України "Про страхування" покликаний регулювати відносини у сфері страхування, створюючи оптимальні умови функціонування ринку страхових послуг, забезпечуючи права та інтереси учасників страхових відносин, при збереженні незалежного статусу страховиків.

Важливим моментом є закріплення в законі низки позитивних нововведень в правовому регулюванні страхової діяльності.

У відповідності з положеннями закону "Про страхування" в редакції від 4 жовтня 2001р. мінімальні розміри статутних фондів страхових компаній істотно збільшені. Внесення подібних змін може розглядатися як важливий етап на шляху до зміцнення платоспроможності, конкурентоздатності страхових компаній України та можливості своєчасного виконання прийнятих на себе страхових зобов'язань.

Крім цього новелою Закону є встановлення вимог щодо забезпечення власної платоспроможності страховиків. Так, законодавець, крім повністю сплаченого статутного фонду вимагає створення спеціальних фондів: гарантійного фонду, фонду страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування.

Закон закріплює положення і про те, що страхові компанії, які отримали ліцензію на змішане страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування (ст.38 Закону). Основним аргументом на користь необхідності закріплення подібної спеціалізації є недопущення можливості страховика, при появі істотних збитків за різними видами страхування, використовувати страховий резерв, акумульований для страхування життя, що потенційно ставить під загрозу інтереси страхувальників життя.

Новелою Закону (в редакції від 4.10.01) згідно ст.43, є закріплення процедури ліквідації, реорганізації та санації страхових компаній, що передбачає особливий порядок проведення зазначених дій.

Закон закріпив основні принципи регулювання страхування в Україні, які виступають основою для розробки інших нормативних актів, розвитку і

доповнення його основних положень.

Скасовані обмеження на присутність іноземного капіталу в українських страхових компаніях. Анульована норма, згідно з якою частка іноземного засновника в статутному капіталі страховика не могла перевищувати 49%.

Суттєво змінено режим перестрахування. Наприклад, скасовано вимогу першочерговості перестрахування великих ризиків в українських компаніях.

Вводять близько двох десятків нових обов'язкових видів страхування, що може в найкоротші терміни і на мільйони гривень збільшити надходження страхових платежів в страхові компанії. До нових видів обов'язкового страхування відносяться, наприклад: страхування цивільної відповідальності інвестора, відповідальності експортера, страхування морського перевізника, засобів водного транспорту, персоналу ядерних установок, об'єктів космічної діяльності як наземної інфраструктури, так і літальних апаратів, ліній електропередач та інші.

Значно розширена правосуб'єктність страхових компаній, що спеціалізуються на страхуванні життя. Тепер вони зможуть надавати кредити своїм клієнтам і номінувати свої зобов'язання перед клієнтами у валюті.

Введено поняття "страхова таємниця". Законом заборонено розголошення даних страхового договору, крім тих випадків, коли цього вимагає суд або правоохоронні органи (при порушенні кримінальної справи проти застрахованого).

Врегульовані правовідносини з ліцензування страхової діяльності та державного регулювання страхування.

3. Правове регулювання страхової діяльності в Україні

З метою забезпечення стабільного та ефективно функціонуючого ринку страхових послуг, страхова діяльність є об'єктом державного регулювання.

Державне регулювання страхової діяльності являє собою дуже складний механізм, де можна виділяти об'єктивні і суб'єктивні сторони. Об'єктивна сторона обумовлена об'єктивністю страхування і полягає в тому, що державне регулювання страхової діяльності має ґрунтуватися на науково обґрунтованих засадах, які характеризують його внутрішню сутність і суспільне призначення. Суб'єктивна сторона полягає в тому, що державне регулювання страхової діяльності здійснюється за допомогою певних державних структур.

Як показує практика зарубіжних країн, державне регулювання страхової діяльності існує в більшості з них. Це пов'язано з тим, що страхування виконує соціально значиму функцію.

На певних етапах, як правило, у всіх державах вводилася страхова монополія. Така ситуація була на протязі тривалого часу характерна і для України. Поряд з певними позитивними рисами державної монополії, яка дає

можливість широкого залучення страхувальників, відбувалося зниження розмірів страхових премій.

В цілому державна монополія характеризується і властивими для будь-якої монополії негативними ознаками, які є наслідком відсутності конкуренції: а) обмежений перелік надаваних страхових послуг; б) низька якість страхової послуги. Тому, навіть ті держави, в яких була встановлена монополія, відмовляються від неї на користь ринкових механізмів здійснення страхування.

Правове регулювання діяльності на страховому ринку - це в першу чергу нормативне впорядкування в даній сфері відносин. Правове регулювання діяльності на страховому ринку складається з двох частин:

- А) Державно-правове регулювання;
- Б) Інституційно-правове регулювання.

Державно-правове регулювання діяльності на страховому ринку України здійснюється органами законодавчої, виконавчої та судової влади. Центральним елементом якої є Кабінет Міністрів України, а безпосереднім органом з питань нагляду за страховою діяльністю - Міністерство фінансів України та Уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг.

Державне регулювання ринку страхових послуг здійснюється за допомогою спеціальної податкової політики, прийняття законів за окремими видами підприємницької діяльності, що регулюють порядок укладення договорів страхування і вирішення виникаючих суперечок.

До органів системи державного регулювання страхової діяльності відносяться:

- Національний банк України - здійснює загальне регулювання страхового ринку України, ліцензування та реєстрацію, нагляд та перевірки;
- Державна податкова адміністрація України - здійснює податкове регулювання;
- Антимонопольний комітет - проводить антидемпінгову та антимонопольну політику;
- Державна регуляторна служба України - регуляторна політика;
- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – реєстрація акцій;
- Фонд державного майна - здійснює управління частинами державного майна;
- Господарський суд - розгляд справ, пов'язаних із спорами у сфері страхування.

Інституційно-правове регулювання діяльності на страховому ринку України здійснюється головним чином регуляторами - інститутами, утвореними відповідно до статті 13 Закону України "Про страхування", до них відносяться: Ліга страхових організацій України, Моторне (транспортне) страхове бюро

України, Авіаційне страхове бюро України, Морське страхове бюро України, Ядерний страховий пул.

Державно-правове та інституційно-правове регулювання відносин у сфері страхування взаємно доповнюють один одного, але пріоритет зберігається за першим, яке може делегувати деякі регулятивні повноваження інституційно-правового регулювання. Крім цього, державно-правове регулювання є загальним, а інституційно-правове - конкретно-обов'язковим, а саме обов'язковим лише для членів цих об'єднань.

Нормативно-правове регулювання здійснюється спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг - Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Комісія є юридичною особою, має самостійний баланс, реєстраційні рахунки в органах Державного казначейства України, печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

Структура центрального апарату Комісії складається з департаментів і їх підрозділів, які здійснюють регулювання ринків фінансових послуг і нагляд за діяльністю окремих видів фінансових установ.

Регулювання полягає в:

1. Розробці нормативно-правових актів з питань страхової діяльності, що віднесена до компетенції Уповноваженого органу;
2. Узагальненні практики страхової діяльності, розробка і подання у встановленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову діяльність і посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні;
3. Прийнятті в рамках своєї компетенції нормативно-правових актів з питань страхової і посередницької діяльності;
4. Встановленні правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності.

Слід зазначити, що в міру розвитку ринкових відносин в Україні, як і в більшості країн ЄС, державне регулювання страхової діяльності набуває все більш ліберальні форми. Цей процес динамічний і пов'язаний з постійною зміною законів і правил, створенням асоціацій страхових компаній. Світовий досвід переконує, що роль держави, методи регулювання при перехідному економічному періоді суттєво відрізняється від його ролі за сформованої ринкової економіки.

4. Контроль і нагляд за страховою діяльністю

Висока частка відповідальності страхових компаній вимагає організації налагодженої системи державного контролю та нагляду. У більш узагальненій

формі такий нагляд на сьогоднішній день виражається у вивченні фінансового положення страхових компаній, їх платоспроможності, відповідність діяльності страховиків вимогам ліцензійних умов, положенням законодавства та ін..

Так, відповідно до ч.1 ст. 35 Закону України "Про страхування" державний контроль за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників.

Регулююча роль органів державного страхового нагляду передбачає виконання в основному трьох функцій, за допомогою яких забезпечується надійний захист страхувальників.

1. *Реєстрація компаній*, які займаються страховою діяльністю. Реєстрацію повинні пройти всі страховики. У ході реєстрації з'ясовуються професійна придатність, фінансове становище і інші суттєві вимоги, яким повинна відповідати страхова компанія.

2. Наступна функція - *забезпечення гласності*. Суб'єкт, який професійно займається страховою діяльністю, зобов'язаний опублікувати проспект, який містить повну, правдиву і чітку інформацію про своє фінансове становище. Принцип гласності проводиться через положення законодавчих актів про страхову діяльність.

3. Третя функція - *підтримка правопорядку в галузі*. Орган державного страхового нагляду може проводити розслідування порушень законодавства, вжити адміністративні заходи щодо страхових компаній, діючих всупереч інтересам страхувальників, направляти справу до суду. Крім цього, орган державного страхового нагляду наділений багатьма повноваженнями з перевірки оперативно-фінансової діяльності страховика.

Проводячи перевірку діяльності страхової компанії, органи нагляду поряд з перевіркою необхідної документації, встановлюють причини дострокового розірвання та припинення дії договорів страхування, що характеризує методи страхової роботи даного страховика як з позитивного, так і з негативного боку.

Поточний і наступний контроль за правильністю укладення та оформлення договорів страхування має свої особливості стосовно окремих видів або об'єктів страхування. Разом з тим методика поточного і наступного контролю в значній мірі аналогічна і головна відмінність їх полягає в тому, що в першому випадку контроль здійснюють працівники страхової компанії на стадії укладання договору страхування, а в другому - ревізори та аудитори після його укладення.

Згідно з ч.2 ст. 35 Закону України "Про страхування": Державний нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюється Уповноваженим органом та його органами на місцях.

Слід зазначити, що цей орган необхідно розглядати як єдиний координаційний центр, що здійснює моніторинг руху капіталу через ринок

страхових та інших фінансових послуг і диктує умови роботи на ринку.

Основними функціями спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, у відповідності зі ст.36 Закону України "Про страхування" є:

- 1) ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) та державного реєстру страхових та перестрахових брокерів;
- 2) видача ліцензій страховикам на здійснення страхової діяльності та проведення перевірок їх відповідності виданій ліцензії;
- 3) видача свідоцтв про включення страхових та перестрахових брокерів до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів та проведення перевірки додержання ними законодавства про посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні і достовірності їх звітності;
- 4) проведення перевірок щодо правильності застосування страховиками (перестраховиками) та страховими посередниками законодавства про страхову діяльність і достовірності їх звітності;
- 5) розроблення нормативних та методичних документів з питань страхової діяльності, віднесений цим Законом до компетенції Уповноваженого органу;
- 6) узагальнення практики страхової діяльності і посередницької діяльності на страховому ринку, розробка та надання в установленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову діяльність і посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні;
- 7) прийняття у межах своєї компетенції нормативно-правових актів з питань страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні;
- 8) проведення аналізу додержання законодавства об'єднаннями страховиків і страхових посередників;
- 9) вчинення контролю за платоспроможністю страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- 10) забезпечення проведення дослідницько-методологічної роботи з питань страхової і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, підвищення ефективності державного нагляду за страховою діяльністю;
- 11) встановлення правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності;
- 12) проведення і координація у визначеному законодавством порядку навчання, підготовки і перепідготовки кадрів та встановлення кваліфікаційних вимог до осіб, які здійснюють діяльність на страховому ринку, організація нарад, семінарів, конференцій з питань страхової діяльності;
- 13) участь у міжнародному співробітництві у сфері страхування і посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, вивчення, узагальнення, поширення світового досвіду, організація виконання міжнародних договорів України з цих питань;

14) вчинення організаційно-методичного забезпечення проведення актуарних розрахунків.

Уповноважений орган може здійснювати інші функції, необхідні для виконання покладених на нього завдань.

Основними напрямками нагляду спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг відповідно до ст. 29 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» є дотримання встановлених критеріїв та нормативів щодо: ліквідності; капіталу та платоспроможності; прибутковості; якості активів та ризикованості операцій; якості систем управління та управлінського персоналу; дотримання правил надання фінансових послуг.

При виявленні порушень уповноваженим органом відповідно до ст. 40 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» може застосувати такі заходи впливу до порушника:

- 1) зобов'язати порушника вжити заходів щодо усунення порушення;
- 2) вимагати скликання позачергових зборів учасників страхової компанії;
- 3) накладати штрафи;
- 4) тимчасово зупинити або анулювати ліцензію на надання страхових послуг;
- 5) відсторонювати керівництво від управління страховою компанією, призначати тимчасову адміністрацію;
- 6) затверджувати план відновлення фінансової стабільності фінансової установи;
- 7) порушувати питання про ліквідацію установи.

При вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного з діяльністю на ринках фінансових послуг, відповідно до ст. 43 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» передбачена наступна відповідальність:

1. За здійснення операцій на ринках фінансових послуг без ліцензії, одержання якої передбачено законом, тягне за собою накладення на фізичну особу - суб'єкта підприємницької діяльності чи посадову особу штрафу в розмірі від 20 до 50 нмдг.

2. За неподання, несвоєчасне надання або надання завідомо неправдивих відомостей Уповноваженому органу, якщо надання цих відомостей передбачено чинним законодавством, тягне за собою накладення на фізичну особу - суб'єкта підприємницької діяльності чи посадову особу суб'єкта підприємницької діяльності юридична особа - штрафу в розмірі від 50 до 100 нмдг.

3. Ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпоряджень, рішень Уповноваженого органу накладення на фізичну особу - суб'єкта підприємницької діяльності чи посадову особу суб'єкта підприємницької діяльності юридична особа штрафу в розмірі від 20 до 50 н.м.д.г.

4. Протоколи про вчинення правопорушення складаються посадовими особами Уповноваженого органу в разі виявлення ними відповідних правопорушень.

Право розглядати справи про адміністративні правопорушення вище вказаних відповідно до п.6 ст.43 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», і накладати стягнення мають Голова Уповноваженого органу, його заступники, директори департаментів та голова відповідного територіального управління Уповноваженого органу.

Розглянувши систему страхового нагляду та контролю, необхідно зазначити, що органи, уповноважені здійснювати контрольні і наглядові функції, проводять державну політику у сфері страхування, здійснюючи методичну і інструктивну роботу шляхом випуску інструкцій, вказівок та інших нормативних документів; вирішуючи питання щодо надання і відзиви ліцензій на заняття страхової діяльності; направляючи, на підставі ретельного аналізу тенденцій розвитку страхового ринку, пропозиції щодо внесення необхідних змін в страхове законодавство держави.